

❖ Наукове забезпечення розвитку агропромислового комплексу

14 травня 2015 року в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» (Київ) відбулася Міжнародна науково-практична конференція, присвячена розгляду питання **«Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України»**.

Організатори: Національна академія аграрних наук України, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», Всеукраїнський конгрес вчених економістів-аграрників, Азербайджанський науково-дослідний інститут економіки та організації сільського господарства, Державне підприємство «Інститут системних досліджень в АПК НАН Білорусі», Казахський науково-дослідний інститут економіки агропромислового комплексу та розвитку сільських територій, Литовський інститут аграрної економіки, Проект Агроінвест USAID.

У роботі конференції взяли участь члени Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, запрошені представники центральних органів законодавчої та виконавчої влади, керівники науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів, фахівці сільськогосподарських виробничих і переробних формувань України, зарубіжних держав – Білорусі, Казахстану, Литви, Молдови, Німеччини та Франції, всього понад 180 учасників.

У числі прибулих зарубіжних гостей: *Алтибек МОЛДАШЕВ*, генеральний директор Казахського науково-дослідного інститут економіки агропромислового комплексу та розвитку сільських територій, доктор економічних наук, професор, академік НАН Республіки Казахстан, *Олександр ШПАК*, директор Державного підприємства «Інститут системних досліджень в АПК НАН Білорусі», доктор економічних наук, професор, *Раса МЕЛНІКІЕНЕ*, директор Литовського інституту аграрної економіки, доктор наук, *Валерій ДОГА*, науковий консультант Національного інституту економічних досліджень АН Молдови, доктор економічних наук, професор, *Дмитро ПАРМАКЛІ*, доктор економічних наук, професор Комратського державного університету (Республіка Молдова), *Жан-Жак ЕРВЕ*, член Правління і радник із сільськогосподарських питань ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК».

Вступним словом роботу Конференції відкрив *Ярослав Михайлович ГАДЗАЛО*, президент Національної академії аграрних наук України, доктор сільськогосподарських наук, професор, академік НААН.

З вітальним словом виступили: *Іван Григорович КИРИЛЕНКО*, заступник голови Комітету, голова підкомітету з питань науки, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, доктор економічних наук, член-кореспондент НААН, народний депутат України, *Сергій Іванович ПИРОЖКОВ*, віце-

президент Національної академії наук України, доктор економічних наук, академік НААН, заслужений діяч науки і техніки України, *Володимир Іванович ЛАПА*, заступник Міністра аграрної політики та продовольства України, *Фолькер ЗАССЕ*, керівник Проекту «Німецько-український агрополітичний діалог».

Нижче публікуємо виклад доповідей: *Юрія ЛУПЕНКА*, директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», *Садиг Вели огли САЛАХОВА*, директора Азербайджанського науково-дослідного інституту економіки та організації сільського господарства, *Олександра ШПАКА*, директора Державного підприємства «Інститут системних досліджень в АПК НАН Білорусі», *Алтинбек МОЛДАШЕВА*, генерального директора Казахського науково-дослідного інституту економіки агропромислового комплексу та розвитку сільських територій.

З обговореного питання учасниками Конференції прийнято резолюцію.

***Ю.О. ЛУПЕНКО, доктор економічних наук, професор,
академік НААН, заслужений діяч науки і техніки України,
директор Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»***

Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору України: завдання агроекономічної науки

Міжнародна інтеграція економіки України вже давно є основою її економічної політики і цей напрям закріплений в законодавстві. Зокрема, в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» серед основних її засад виділено інтеграцію економіки України у світову економічну систему, європейський економічний простір, розвиток торговельно-економічного, науково-технічного та інвестиційного співробітництва України з іноземними державами на засадах взаємної вигоди, розширення міжнародного співробітництва.

Прагнення України стати повноцінним членом Європейського Союзу закріплено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». В Програмі діяльності Кабінету Міністрів України йдеться про необхідність міжнародної інтеграції

економіки країни, зокрема освоєння міжнародних ринків, економічних і фінансових мереж тощо.

Після тривалого періоду різного роду коливань та узгоджень Україна підписала угоду про асоціацію з ЄС, що відкриває нові можливості для міжнародної інтеграції вітчизняної економіки. Нині в країнах ЄС проходить процес імплементації угоди. В Україні відбуваються останні приготування до участі в Асоціації та освоєння положень підписаної угоди.

Свій внесок у цей процес має зробити аграрна наука, оскільки аграрний сектор є одним із ключових в Україні, а його інтеграція до світової економіки ще далеко не завершена.

Розвиток аграрного сектору в останні роки характеризується позитивною динамікою зростання. Тут маємо стабільно високий рі-

вень виробництва і стабільно високі врожаї. Причому урожайність по окремих групах

сільськогосподарських культур вже зіставна з рівнем, досягнутим у країнах ЄС (рис. 1).

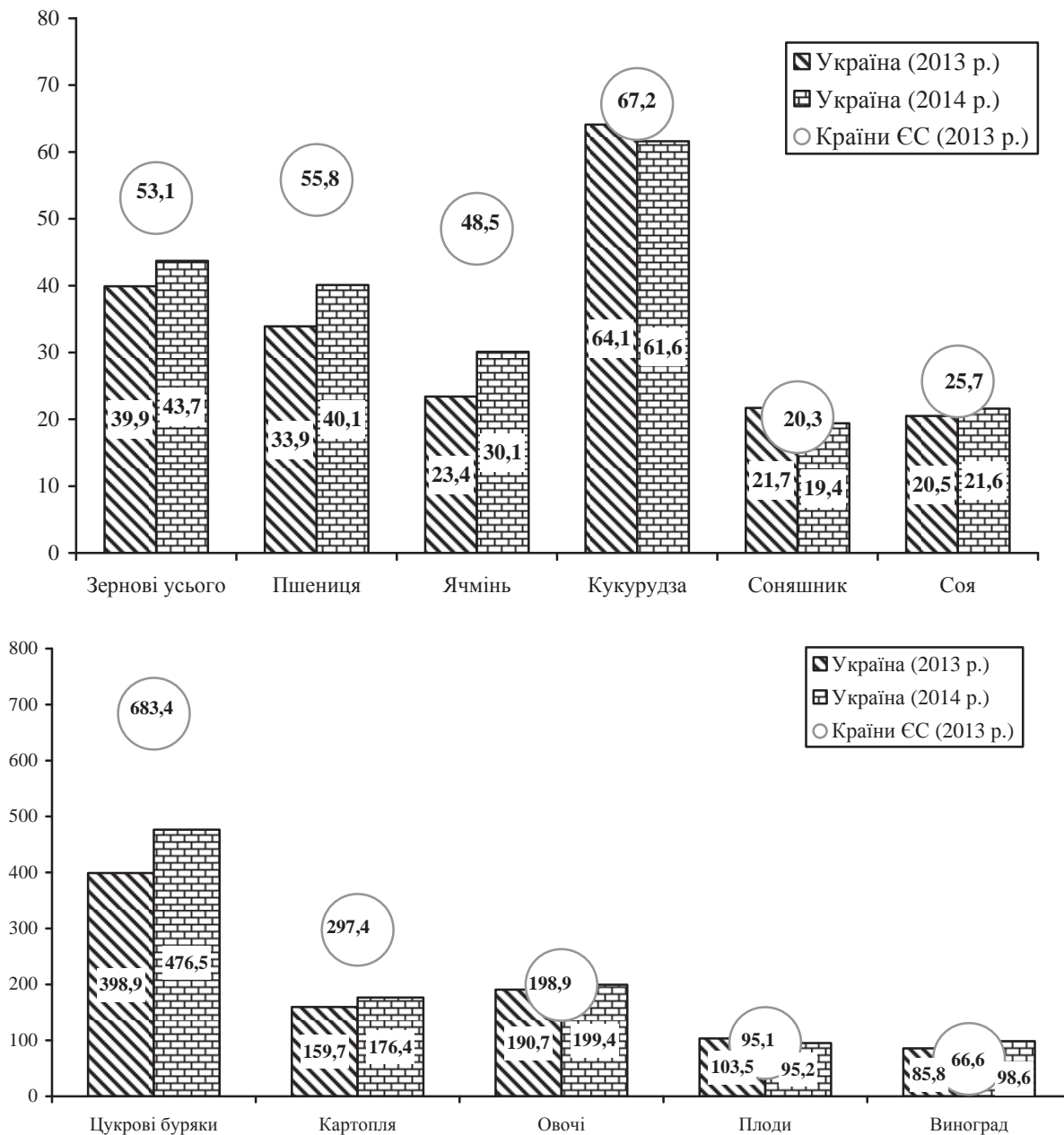

Рис. 1. Порівняння урожайності сільськогосподарських культур в Україні та ЄС, ц/га

Так, по зернових культурах урожайність лише на 10 ц нижча, ніж в ЄС, по кукурудзі різниця становить 3–6 ц. Близькі показники по соняшнику, а по овочах і плодах у нас навіть дещо вища урожайність. І це в умовах, коли в Україні набагато нижча матеріально-технічна забезпеченість сільського господарства. Тобто потенціал у нашої країни досить великий.

Звичайно, високий рівень виробництва відкриває можливості перед вітчизняним аграрним сектором для того, щоб нарощувати

експорт аграрної продукції. На сьогодні експортується 98 % насіння ріпаку, 90 % соняшникової олії, понад 50 % кукурудзи та сої. Україна виробляє в десять разів більше соняшникової олії, ніж їй потрібно для внутрішнього споживання, в 2,2 раза більше зерна і, природно, що без експорту тут не обійтись.

Останнім часом країна вийшла на передові позиції по експорту у світі. Особливо це стосується соняшникової олії (1 місце) та зерна: кукурудзи (3 місце), ячменю (4 місце) та пшениці (6 місце). Україна збільшує про-

позицію на світовому ринку, що дає підстави для зниження цін на продовольство. Тобто, якщо ФАО повідомляє про те, що продовольча проблема вже не стоїть так гостро, як кілька років тому, то в цьому велика роль і нашої держави.

В Україні спостерігається постійно зростаюча динаміка зовнішньої торгівлі, особливо в частині експорту (рис. 2). Причому Україна впевнено освоює нові ринки, зок-

рема Азії й Африки, та один із найзахищеніших, насичених і платоспроможних ринків – ринок ЄС. Протягом останнього року маємо зростання частки експорту України в ЄС. Причому це стосується не тільки експорту, а й товарообороту агропродукції – близько третини його становить оборот із країнами ЄС. На жаль, в основному це зернова продукція, тоді як частка готової продукції переробки значно менша.

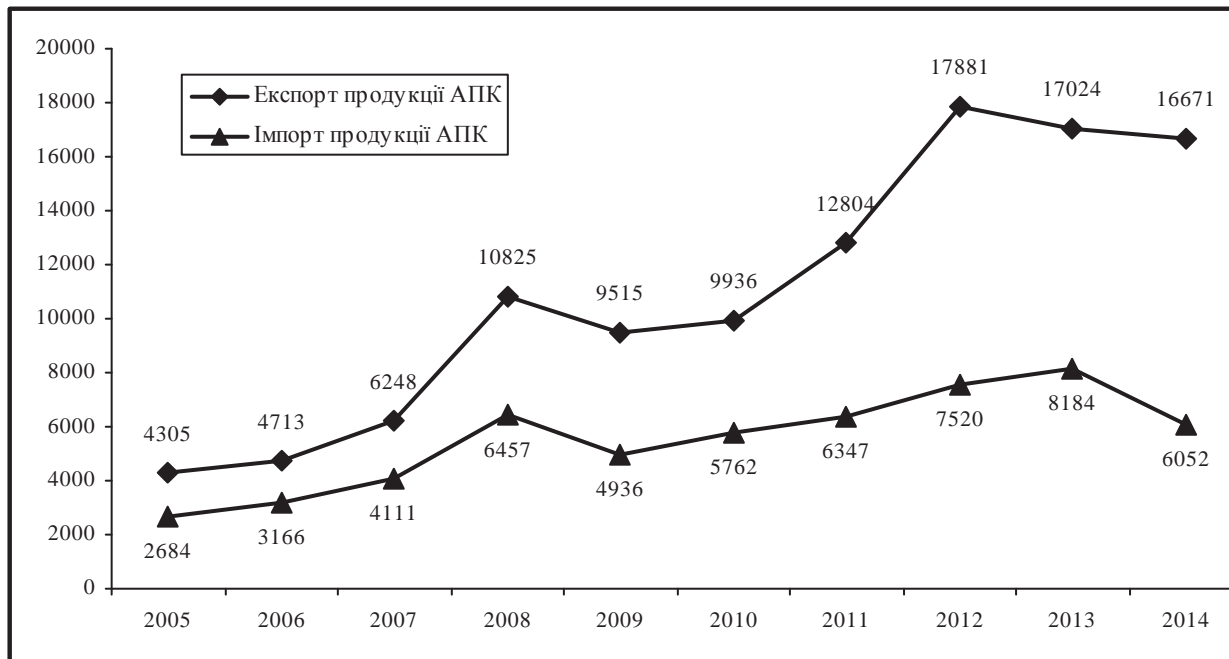

Рис. 2. Динаміка зовнішньої торгівлі України агропродукцією

Міжнародна інтеграція та євроінтеграція України висуває нові вимоги до вітчизняного аграрного сектору. Нам потрібно працювати в умовах жорсткої конкуренції з товаровиробниками, що мають в десятки разів більший рівень державної підтримки, ніж в Україні.

Водночас перші кроки євроінтеграції нашої країни можна вважати позитивними. Принаймні по шести позиціях квоти Україна використала повністю (пшениця, кукурудза, ячмінна крупа та борошно, оброблені томати, виноградний та яблучний соки, мед), хоча по інших рівень використання квот дуже низький. І якщо по продуктах переробки це можна пояснити необхідністю сертифікації потужностей, то по такій продукції як часник пояснення знайти складно.

Слід враховувати, що в країнах ЄС досить суттєвим є рівень підтримки сільського

господарства, особливо в «старих» країнах-членах, тоді як в Україні ця підтримка постійно скорочується, та ще й на 95 % складається з непрямой підтримки, тобто через систему оподаткування. Це є ще одним викликом для вітчизняного сільського господарства, яке має конкурувати із досить потужним у плані державної підтримки аграрним сектором західних країн. До цього слід додати значно вищу фондоозброєність, високий рівень технологій, якості насіння та інші переваги Заходу.

Можливо з цієї причини у структурі експорту України переважають сировинні товари, тоді як кінцева продукція займає лише 22%. З даних таблиці видно, що майже 64 % експорту з ЄС до нашої країни – це кінцева продукція з високою часткою доданої вартості, тоді як частка цієї продукції в українському експорті до ЄС у 10 разів менша.

Відмінності у товарній структурі експорту й імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства України і ЄС у 2013 році

Види товарів	Україна-світ		ЄС-Україна	
	Структура експорту, %	Структура імпорту, %	Структура експорту, %	Структура імпорту, %
Товари, що є сировиною	49,4	8,5	14,4	49,5
Проміжні товари	28,4	13,4	21,7	44,1
Кінцева продукція	22,2	78,1	63,9	6,4
Всього	100	100	100	100

Нами проведено розрахунки щодо заміни експорту зерна споживанням його на виробництво молока чи м'яса свиней. Вони засвідчили, що від такого заміщення можливе

збільшення валової доданої вартості в 2,2–2,5 раза. Тобто нарощування експорту кінцевої продукції є ще одним резервом для України (рис. 3).

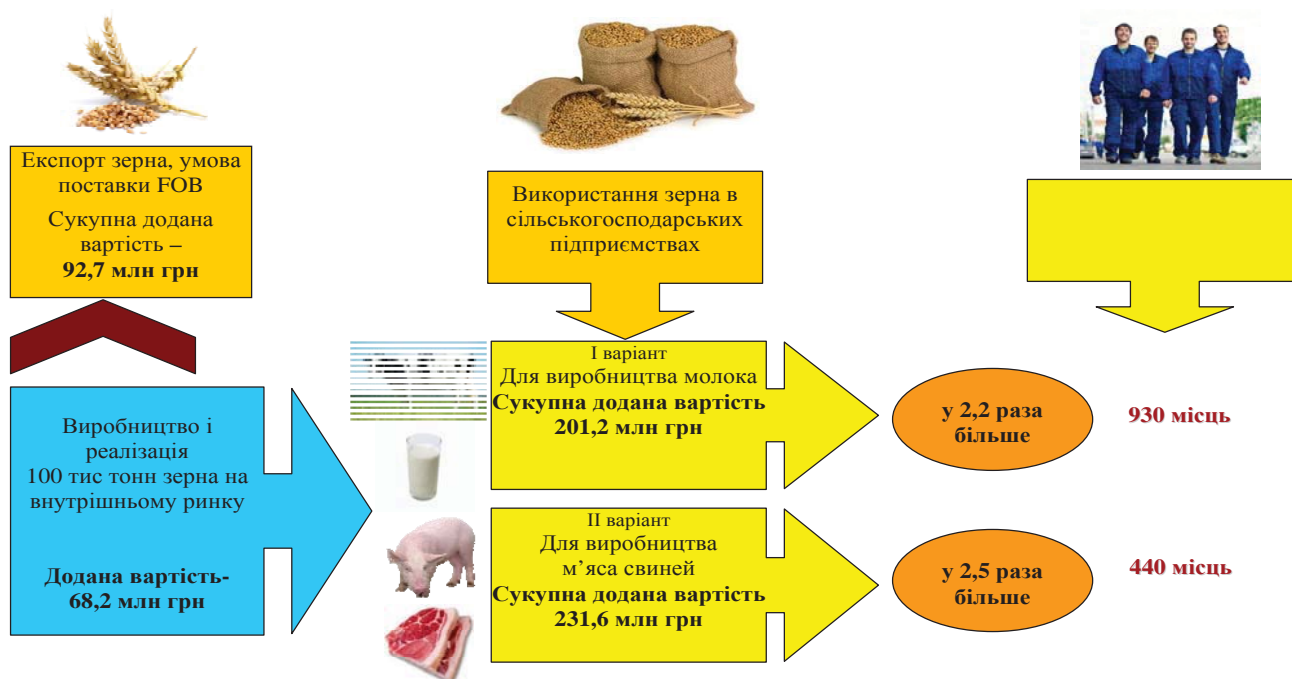

Рис. 3. Порівняння розміру сукупної доданої вартості, створеної при експорті зерна, або виробництві з нього молока чи м'яса свиней (в розрахунку на 100 тис. т зерна)

З урахуванням певного досвіду після підписання угоди та виходу України на світовий ринок сільськогосподарської продукції в Національному науковому центрі «Інститут аграрної економіки» сформовано основні напрями наукових досліджень економічних аспектів міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України. Вони вже є складовими досліджень інституту, а з 2016 року стануть основою діяльності нашої наукової установи, оскільки інтеграційні процеси вже тепер і в найближчому майбутньому будуть основним чинником розвитку сільського господарства України.

Перш за все, це наукове обґрунтування гармонізації національного законодавства та нормативно-правової бази законодавства

Європейського Союзу, зокрема в частині безпечності та якості продукції, державної підтримки, оподаткування та багатьох інших питань.

Другим напрямом є дослідження можливостей нарощування експорту продукції освоєння нових ринків і використання Україною переваг міжнародної інтеграції. У країні є значні можливості щодо освоєння, зокрема ринків африканських країн, а також можливості, які надає Угода про асоціацію з ЄС. Заплановано проведення дослідження щодо умов і потреб конкретних країн, адже ще у 2011 році була опрацьована методика визначення можливостей конкретного експорту конкретної продукції в конкретні країни з урахуванням споживчого попиту та обсягів

виробництва в цих країнах, інших показників.

Третій напрям – можливо найголовніший – це забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках. Тут є широкий спектр питань – від підвищення якості продукції, зміни структури виробництва, прогнозування урожайності, освоєння продукції з підвищеним вмістом вальної доданої вартості та ін.

Ми вивчали досвід входження в ЄС Польщі. Так, підвищення конкурентоспроможності продукції стало основою для завоювання нових ринків для цієї країни. Тому маємо запропонувати продукцію відповідної якості і відповідної структури і, головне, дешевшу, ніж у наших конкурентів. Щодо структури продукції, то проблеми тут зрозумілі: потрібно змінити структуру виробництва на користь готових продуктів, тобто кінцевої продукції сільського господарства із підвищеним вмістом ПДВ. У нас є, наприклад, така конкурентна перевага, як органічна продукція, й багато інших, якими потрібно скористатися. Наука має дати відповідь стосовно того, на чому бізнес має сконцентруватися в першу чергу.

Потрібно гармонізувати ринкове середовище формування організованого аграрного ринку, ринку землі й розвиток внутрішньої конкуренції. Це дуже важлива проблема, яка заслуговує на виділення її як окремого напрямку досліджень. Тут потрібно формування привабливого підприємницького й інвестиційного середовища, розвитку підприємництва та сільськогосподарської кооперації для розширення міжнародного співробітництва в зовнішньоекономічній діяльності вітчизняних агровиробників та їхніх об'єднань.

Нам потрібна демократизація управління та саморегулювання. Як свідчить європейська практика, товаровиробники й інвестори працюють вже давно за цими правилами і коли будуть тісно співпрацювати з Україною, ця система повинна теж для них бути зрозумілою.

Україна має гармонізувати систему державної підтримки і податкову систему, при-

чому не тільки за обсягами, а й за змістом. Це стосується й адекватних умов підтримки напрямів і системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектору.

Безперечно, одним із напрямів досліджень міжнародної інтеграції аграрного сектору є імпортозаміщення, формування споживчих пріоритетів для вітчизняної продукції. В Україні ще багато потужностей, які простоюють, можлива урожайність багатьох культур значно вища від досягнутої і т.д.

Формування позитивного іміджу вітчизняних товаровиробників є одним із найважливіших напрямів просування їхньої продукції на зовнішні ринки. Підтримка експорту повинна мати відповідне наукове обґрунтування для скорочення шляху досягнення кінцевої мети. Головне тут, і для науки також, сформувані в усьому світі думку, що українська аграрна продукція є найякісніша і найцінніша у плані споживання.

Безперечно, перспективним і необхідним є напрям досліджень, пов'язаний з оцінкою соціально-економічних напрямів міжнародної інтеграції вітчизняного аграрного сектору, її впливу на розвиток сільських територій, рівень доходів сільських жителів, їх зайнятості тощо. Вже зараз ми переконуємося, що високі доходи від аграрного експорту ніяким чином не позначаються на рівні життя українських селян, натомість позбавляючи їх робочих місць і безпечних умов проживання.

На наше переконання, окреслені напрями економічних досліджень питань міжнародної інтеграції аграрного сектору української економіки не є вичерпними. Передбачаємо далі працювати над їх уточненням та деталізацією з тим, щоб досягти ефективних результатів. Будемо їх розширювати і наповнювати наступного року, в найближчий п'ятирічний період.

За результатами активного обговорення проблеми міжнародної інтеграції аграрного сектору передбачається напрацювання спеціальних пропозицій для державних органів і виробників.

*